

تعاون و کشاورزی، سال نهم، شماره ۳۸، تابستان ۱۴۰۰

تحلیل و تبیین مؤلفه‌های مؤثر تعاونی‌های روستایی بر توسعه روستایی (مطالعه موردی استان اردبیل)

فاطمه علیجانی^{۱*}، سودا والدین اصل^۲، مهناز محمدزاده نصرآبادی^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۸/۲۸ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۲۴

چکیده

تعاونی‌ها یک اهرم مناسب برای توسعه کشورها هستند که می‌توانند همگام با سیاست‌های دولت در بهبود شرایط زندگی، کار، تولید و ارتقا سطح درآمد و وضعیت اجتماعی، فرهنگی مردم مؤثر باشند؛ از این رو، تعاونی‌ها به‌عنوان یک‌نهاد مردمی می‌توانند نقش زیادی در توسعه همه‌جانبه روستاها داشته باشند. این پژوهش از نظر ماهیت نوع پژوهش‌های کمی، از نظر میزان کنترل متغیرها از نوع غیرآزمایشی و از نظر هدف از نوع تحقیقات کاربردی بوده و به روش توصیفی - همبستگی انجام شده است. جامعه آماری تحقیق شامل کارشناسان تعاونی‌های استان اردبیل بود (N = ۱۴۴). حجم نمونه با استفاده از جدول کرجسی - مورگان ۱۰۴ نفر تعیین گردید. نمونه‌گیری به‌طور کاملاً تصادفی انتخاب شدند. افراد مورد مطالعه با استفاده از پرسشنامه مورد پرسشگری و مصاحبه قرار گرفتند. در پژوهش حاضر ابزار اصلی گردآوری داده‌ها، پرسشنامه بوده است. روایی محتوایی در این تحقیق توسط اساتید حوزه تعاون و اساتید دانشگاه بررسی و تأیید گردید تعیین پایایی ابزار تحقیق نیز با استفاده از ۳۰ پرسشنامه در مراحل اولیه پرسشگری، پیش‌آزمون انجام گرفت و مقدار آلفای کرونباخ آن با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۱ محاسبه گردید. ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه در بخش‌های مختلف بین ۰/۸۱۷ الی ۰/۹۸۳ محاسبه شد. نتایج تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم نشان داد که مؤثرترین عامل‌ها به ترتیب شامل توسعه آموزش، اصلاح و بهبود اقتصاد روستا، اشتغال‌زایی و کاهش مهاجرت، بهبود اقتصاد خانوار، گسترش فرهنگ مشارکتی، توسعه صنعت، بهبود خدمات رفاهی و توسعه کشاورزی می‌باشد.

واژگان کلیدی: تعاونی، توسعه روستایی، معادلات ساختاری

۱. عضو هیات علمی و دانشیار گروه اقتصاد کشاورزی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

alijani2004@gmail.com

* نویسنده مسئول

۲. کارشناس جهاد کشاورزی اردبیل، اردبیل، ایران.

۳. عضو هیات علمی گروه اقتصاد کشاورزی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

مقدمه

در قرن ۲۱ تعاونی‌ها یک اهرم مناسب برای توسعه کشورها هستند که می‌توانند همگام با سیاست‌های دولت در بهبود شرایط زندگی، کار، تولید و ارتقا سطح درآمد و وضعیت اجتماعی، فرهنگی مردم مؤثر باشند. تعاون، ابزار مناسبی برای توسعه اقتصادی و اجتماعی و از عوامل اصلی ایجاد اشتغال و کارآفرینی است (اوحدی و کورکی‌نژاد، ۱۳۹۴). امروزه تعاونی‌ها به‌عنوان یک‌نهاد مردمی می‌توانند نقش زیادی در توسعه اقتصادی روستاها داشته باشند؛ فعالیت‌های ارزشمند اقتصادی آن‌ها که از طریق ارج نهادن به ارزش‌های انسانی و اجتماعی حاصل آمده است، بر کسی پوشیده نیست (طالب و بخشی‌زاده، ۱۳۹۱).

به‌طوری‌که نقش تعاونی‌ها در از بین بردن فشارهای ناشی از مهاجرت و نیز اشتغال برای جوانان گروه‌های جمعیتی محروم و یا صنعت‌گران فاقد امکانات و ابزار کار لازم که در صورت عدم دریافت این قبیل امکانات عمدتاً بیکار محسوب می‌شوند، به‌طور فزاینده‌ای اهمیت یافته است (جمالی و خسروی‌پور، ۱۳۹۵). تجربه کشورهای توسعه‌یافته نشان می‌دهد تعاونی‌ها بهترین سازمان‌هایی هستند که موفق شده‌اند اسباب تجمع نیروهای پراکنده و متفرق در عین حال با استعداد و بانگیزه را فراهم سازد (معروفی، ۱۳۹۲) و اصلی‌ترین اهداف آن ایجاد بخش تعاون، بهبود کیفیت زندگی مردم، کار و تولید، بالا بردن سطح درآمد، بهبود وضعیت اجتماعی و توسعه روستایی می‌باشد. جنبش تعاونی همچنین مدت‌هاست که نقش مهمی را در توسعه کشاورزی کشورهای توسعه‌یافته ایفا کرده است. از بازاریابی تا اعتبار، همواره تعاونی‌ها مرکز موفق‌ترین فرایندهای توسعه بوده‌اند و در ترکیب مدیریت سلیم و نظم مالی، همواره با چشم‌اندازهای اجتماعی وسیع‌تر موفق عمل کرده‌اند. علت ظرفیت‌های تعاونی و نقش کلیدی آن در فرایندهای توسعه در همین نکته نهفته است. برای مثال، در بنگلادش این تعاونی‌ها زندگی میلیون‌ها نفر را از طریق تأمین وام‌های کوچک برای ایجاد شرکت‌های جدید نجات داده‌اند (Stieglitz, 2004). لذا تعاونی‌ها در سراسر جهان سهم ویژه‌ای در پیشرفت اقتصادی و به‌خصوص پیشرفت روستایی داشته‌اند (جمالی و خسروی‌پور، ۱۳۹۵).

ایران بعد از اصلاحات ارضی، شاهد پیدایش انواع نظام‌های بهره‌برداری همانند تعاونی‌ها در بخش کشاورزی بوده است. این نظام‌ها در عمل ابزارهای مؤثری برای توسعه روستایی می‌باشند (ایزدی و عطایی، ۱۳۹۴). توسعه روستایی به‌عنوان یک مفهوم و ایده، نوعی عمران

و بهبود سطح زندگی روستاییان است که شامل توسعه منابع طبیعی با تأکید بر بخش کشاورزی و فعالیت‌های مرتبط با آن، توسعه صنایع دستی و صنایع تبدیلی، توسعه و تجهیزات منابع انسانی و تلاش مستمر در راستای بهسازی فضای اجتماعی، اقتصادی زندگی روستایی می‌شود. لذا توسعه روستایی به‌عنوان مفهوم چندبخشی دارای ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. هر یک از این ابعاد با توجه به تأثیرپذیری که از محیط روستایی دارند، دارای اهمیت قابل توجهی هستند که موجب شده بخش روستایی همواره مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گیرد (قدیری و قراگوزلو، ۱۳۹۱). برای نیل به توسعه روستایی در راستای آن توسعه ملی، توجه به روستاها و کشاورزی و فعالیت‌های وابسته به آن لازم است (عزمی و همکاران، ۱۳۹۲). فرآیند توسعه روستایی به عوامل مختلفی بستگی دارد، یکی از مهم‌ترین عوامل آن، توسعه تعاونی‌هاست که می‌تواند همگام با سیاست‌های دولت در بهبود زندگی، تولید، ارائه خدمات، ارتقاء سطح درآمد و وضعیت اجتماعی مردم روستا نقش مؤثری ایفا کند (جمالی و خسروی‌پور، ۱۳۹۵). تعاونی‌های روستایی و کشاورزی با گسترش فرهنگ تعاون و توجیه کشاورزان و روستاییان نسبت به تجمع سرمایه‌های مادی و اجتماعی و تبدیل آن‌ها به سرمایه‌های مادی و اجتماعی کلان و کارساز و با کنار هم قرار دادن مهارت‌ها و توانمندی‌های مختلف و متنوع می‌توانند بسیاری از نیازهای جامعه روستایی را با فعالیت‌های گروهی خودشان برآورده سازند کما اینکه تجارب کشورهای پیشرفته نشان می‌دهد که در صورت سازمان‌دهی و اعمال مدیریت قوی بر تعاونی‌های کشاورزی، این نظام بهره‌برداری می‌تواند در باز توزیع منافع حاصل از رشد بخش کشاورزی، ایجاد اشتغال پویا و مولد، توسعه مشارکت مردمی در بخش کشاورزی، پایین آوردن ریسک سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی، کاهش هزینه‌های دولتی در تولید و غیره نقش مؤثر و منحصر به فردی ایفا نمایند (حیدری ساربان و همکاران، ۱۳۹۴ و محمدزاده، ۱۳۹۲).

در ایران با وجود مشکلات عدیده تعاونی‌ها، در برخی مناطق کشور از لحاظ اقتصادی، تعاونی‌های تولید روستایی در بهبود وضعیت فنی و اقتصادی کشاورزان، میزان تولید و میزان مکانیزاسیون در روستاها، بهبود الگوی مصرف و تغییر در مالکیت مسکن، توانمندسازی برای کاهش فقر، استفاده از اعتبارات مالی، ایجاد درآمد بیشتر و بهبود شرایط کار و تولید در روستاها اثرات فراوانی داشته‌اند (پاریاب و همکاران، ۱۳۹۳؛ سعدی، ۱۳۸۶؛ سرمست، ۱۳۹۰). همچنین، از نظر اجتماعی وجود تعاونی‌های تولید با ارتقای اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، مشارکت

اجتماعی، بهبود تماس‌های ترویجی، گسترش کانال‌های اطلاع‌رسانی مناسب باعث ایجاد حس همکاری و اعتماد بیشتر در میان زارعان، سطح دانش تخصصی کشاورزی، بهبود نظام کشاورزی و توسعه دانش فنی، نگرش و مهارت کشاورزان و در نهایت توسعه کشاورزی می‌شود (محمودی، ۱۳۸۷؛ نصیری، ۱۳۸۹). علاوه بر این تعاونی‌ها می‌توانند از نظر زیست‌محیطی نیز بر توسعه کشاورزی و نهایتاً توسعه روستایی تأثیر داشته باشند. گاه نظام‌های کشاورزی عملکرد ضعیفی داشته که ناشی از مدیریت نامناسب در تولید محصولات کشاورزی، مصرف نادرست و بی‌رویه توسط کشاورزان، محدودیت‌های زیست‌محیطی و رقابت برای مصارف آب و سایر کاربردهای تولیدی باشد (شاه ولی و قیصاری، ۱۳۹۰)؛ اما در تعاونی‌های تولید برای رفع این نارسایی‌ها راه‌هایی از جمله کاربرد تکنیک‌های کشاورزی، تولید محصولات مقاوم به کم‌آبی و با نیاز آبی کمتر، جایگزینی محصولات دیم، آبیاری در شب و ساعات خنک روز، استفاده از آیش در برخی مواقع سال، تغییر در تکنیک‌های آبیاری و به‌کارگیری روش‌های آبیاری قطره‌ای و بارانی را پیشنهاد داده‌اند که همگی جهت حفاظت از محیط‌زیست ارائه شده‌اند (حیدری ساربان و همکاران، ۱۳۹۴).

با توجه به آنچه مطرح شد می‌توان گفت که تعاون اهرم مناسبی برای توسعه اقتصادی و اجتماعی در بخش کشاورزی و روستایی به شمار می‌رود که می‌تواند در بهره‌وری بهینه از شرایط زندگی، کار و تولید و ارتقای سطح درآمد و وضعیت اجتماعی جامعه مؤثر باشد. در واقع، بخش تعاون توانایی حل مشکلات اقتصاد روستایی و کشاورزی را دارد. شایان‌ذکر است که تعاونی‌های استان اردبیل نسبت به تعاونی‌های کل کشور از وضعیت مناسبی برخوردار هستند و جزو استان‌های تأثیرگذار در حوزه تعاون کشور هستند که در سال ۱۳۹۸ رتبه اول را کسب کرد و در سال ۱۳۹۹ نیز بین استان‌های شاخص در حوزه تعاون قرار دارد (سازمان تعاون روستایی استان اردبیل، ۱۳۹۹) در استان اردبیل بیشترین گرایش شرکت‌های تعاونی در حوزه کشاورزی است که بیش از ۳۴ درصد این شرکت‌ها در این حوزه کشاورزی فعالیت دارند، در حوزه خدمات ۲۷ درصد، در حوزه صنعت ۱۳ درصد و مابقی شامل سایر حوزه‌ها است (سازمان تعاون استان اردبیل، ۱۳۹۹). شبکه تعاونی‌های روستایی استان اردبیل دارای ۸۱ شرکت تعاونی روستایی با تعداد اعضای ۸۹۲۰۸ نفر در سطح ۱۲۹۶ روستا با سرمایه‌ای بالغ بر ۳۰۶۵۳۹۹۰۴۸۶ ریال بوده که این شرکت‌ها به‌نوبه خود تعداد ۹ اتحادیه را در سطح شهرستان تشکیل می‌دهند. این اتحادیه‌ها نیز در سطح استان تشکیل یک اتحادیه استانی را داده است.

تعاونی‌های روستایی چندمنظوره بوده و به فعالیت‌های مختلف خدماتی، تولیدی، بازرگانی و ترویجی می‌پردازند که این فعالیت‌ها در راستای اهداف و سیاست‌های حمایتی دولت در جهت توسعه بخش کشاورزی و حمایت از روستاییان قرار دارد؛ به طوری که توزیع وام‌های معیشتی اعضای تعاونی‌ها، توزیع سوخت روستاییان، توزیع حدود ۶۵ درصد کود شیمیایی، توزیع سایر نهاده‌های کشاورزی نظیر سموم دفع آفات، بذور گیاهی، ماشین‌آلات کشاورزی و قطعات یدکی آن‌ها و توزیع کلیه کالاهای کوپنی روستاییان نظیر برنج، روغن نباتی، قند و شکر، آرد و همچنین خرید تضمینی محصولات کشاورزی به میزان قابل توجهی از طریق این تعاونی‌ها صورت می‌پذیرد. علاوه بر آن خرید و فروش محصولات غیر تضمینی و تهیه و تدارک کالاهای مصرفی و مواد غذایی مورد نیاز روستاییان با وجود بیش از ۲۸ فروشگاه تعاونی صورت می‌گیرد (سازمان تعاونی روستایی استان اردبیل، ۱۳۹۸). با توجه به اهمیتی که تعاونی‌های روستایی در توسعه جوامع روستایی، توسعه بخش کشاورزی و همچنین خودکفائی کشور دارا می‌باشد، بررسی عملکرد آن‌ها می‌تواند راهکارهای مناسبی برای ارتقای سطح رضایت اعضای و کمک به بقای آن ارائه دهد. لذا در این پژوهش نقش تعاونی‌ها بر ابعاد مختلف توسعه روستایی از جمله آموزش، اقتصاد روستا، اشتغال‌زایی و مهاجرت، اقتصاد خانوار، فرهنگ مشارکتی، صنعت، خدمات رفاهی و کشاورزی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

مبانی نظری

مطالعات گسترده‌ای توسط محققان در خصوص تأثیر ابعاد مختلف تعاونی‌ها بر توسعه روستایی انجام شده است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود. طی مطالعه‌ای، برقی و شاپان (۱۳۹۶) در تحلیل عملکرد شرکت‌های تعاونی کشاورزی بر پایداری اشتغال روستایی نشان دادند که در مجموع تعاونی‌های کشاورزان در ایجاد اشتغال و کارآفرینی نقش مثبتی دارند و همچنین دو متغیر جنسیت و تحصیلات افراد مورد مطالعه نیز در ایجاد اشتغال و کارآفرینی ایشان تأثیر مثبتی داشته است. سامیان و همکاران (۱۳۹۴) در مطالعه نقش تعاونی‌های ماهیگیری در توسعه اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی مناطق روستایی شهرستان برد خون بوشهر نشان دادند که وضعیت اقتصادی روستاهای عضو تعاونی نسبت به روستاهای غیر عضو مطلوب‌تر می‌باشد. هر چند وضعیت اجتماعی - فرهنگی روستاهای عضو نسبت به روستاهای

غیر عضو تغییر بسیار ناچیز داشته است؛ با این حال با توجه به نتایج به دست آمده تعاونی صیادی اثر معناداری بر روستاها داشته است. باصری و همکاران (۱۳۸۹) در بررسی عملکرد تعاونی‌های تولید در کشاورزی ایران گزارش کردند که تعاونی‌های تولید باعث افزایش مشارکت در امور تولیدی، جذب نیروی کار خارج از خانوار و تغییر نگرش از نگاه سنتی به کشاورزی به نگاه تجاری در بین اعضا شده است. اوحدی و کورکی‌نژاد (۱۳۹۴) به تحلیل نقاط قوت، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای تعاونی‌های تولید کشاورزی شهرستان سیرجان پرداختند. نتایج نشان داد نه قوت در برابر ۱۵ ضعف و ۱۷ فرصت در برابر هفت تهدید شناسایی و بررسی شدند؛ بنابراین، آستانه موفقیت تعاونی‌ها بالاست و با ارائه راهکارهای مناسب و با استفاده از قوت و فرصت‌ها برای رفع ضعف‌ها و تهدیدها می‌توان میزان موفقیت آن‌ها را افزایش داد. شمس‌الدینی و همکاران (۱۳۹۰) در مطالعه‌ای با عنوان نقش تعاونی‌های صنایع کوچک در اشتغال‌زایی و توسعه روستاها پرداختند. نتایج نشان داد در شرایط کنونی کشور که با خشک‌سالی‌های پی‌درپی، خسارات سنگینی به حوزه کشاورزی و متعاقب آن به بخش شرایط زندگی در جامعه روستایی وارد نموده است، می‌توان با تنوع‌بخشی به وضعیت فعالیت ساکنان روستا به‌ویژه توجه به راه‌اندازی صنایع کوچک و دستی با توجه به مشارکت همه‌جانبه روستائیان در قالب شرکت‌های تعاونی خودجوش و فعال تولیدی، اشتغال‌زایی و در نتیجه توسعه پایدار روستاها را فراهم آورد. طالب و بخشی‌زاده (۱۳۹۱) در تحقیقی با عنوان تعاونی‌های روستایی و حکمرانی روستایی در ایران پرداختند. نتایج نشان داد دموکراسی در تعاونی‌های روستایی ایران در عمل اجرانشده و به‌عنوان یک روش مؤثری برای توسعه به آن نگاه نشده است. همچنین، با تبیین رویکرد حکمرانی، شرکت‌های تعاونی روستایی می‌توانند در هر دو سوی سیاست‌های قانون‌محور و سیاست‌های تغییر قانون درگیر شوند. دهقانی‌زاده (۱۳۹۰) طی مطالعه‌ای به بررسی زیان‌دهی تعاونی‌های روستایی و اولویت‌بندی راه‌کارهای ساماندهی آن در استان یزد پرداخت و نتایج پژوهش وی نشان داد که شبکه‌های تعاونی روستایی با برخورداری از چتر حمایتی، نظارتی و هدایتی دولت و پشتوانه اعتماد و عضویت مردم، امکانات بالقوه و بسیار نیرومندی را درون خود پدید آورده است که در صورت مدیریت صحیح و کارا به تحقق اهداف توسعه‌ای در روستاها و بخش کشاورزی و شکوفایی و پویایی اقتصاد روستا کمک فراوانی می‌کند.

بوزرجمه‌ری و هادی‌زاده (۱۳۹۲) در بررسی و واکاوی سازه‌های مؤثر در توسعه تعاونی‌های تولید روستایی استان خراسان رضوی پرداختند. نتایج نشان داد که زمینه‌ها و زیرساخت‌های لازم در مواردی چون بازنگری در قوانین و مقررات و اصلاح و ارائه سیاست‌های صحیح توسط دولت می‌تواند زمینه‌ای مناسب برای رفع محدودیت‌ها و استفاده مطلوب از ظرفیت‌های درونی و فرصت‌های بیرونی تعاونی‌ها را فراهم آورد.

فرانسی و همکاران (۲۰۲۰) تعاونی‌های روستایی در عصر دیجیتال را مورد مطالعه قرار دادند؛ به طوری که به تجزیه و تحلیل حضور اینترنت و میزان بلوغ تجارت الکترونیکی تعاونی‌های کشاورزی پرداختند و نتایج نشان که اگرچه تعاونی‌های دانه‌های روغنی نسبت به همکاران خود در تعاونی‌های میوه آمادگی بهتری دارند، اما همه تعاونی‌ها در تسهیل ارتباطات مؤثر و تعامل با گروه هدف خود، هنوز مسیر طولانی پیش رودارند. آلتمن (۲۰۱۵) به بررسی سازمان‌های تعاونی به عنوان موتور توسعه اقتصادی عادلانه روستایی پرداخت. نتایج نشان داد که تعاونی‌ها می‌توانند درآمد نسبتاً بالایی برای اعضای خود ایجاد کنند، در حالی که با مزارع بزرگ سنتی که در مالکیت خصوصی هستند رقابت می‌کنند. قوانین و مقررات اساسی برای موفقیت تعاونی بسیار مهم است که آن‌ها را در یک مزرعه مساوی با مزرعه خصوصی قرار می‌دهد. علاوه بر این، اجرا و عمل به اصول تعاون، کلید موفقیت مزرعه تعاونی است. بنین (۲۰۱۰) در مطالعاتی که در بنگلادش انجام داده بود، به این نتیجه رسید که تعاونی‌های تولیدی از بزرگ‌ترین کارفرمایان اقتصادی محسوب می‌شوند. تعاونی‌ها از جایگاهی مناسب برای جذب افراد فقیر بومی در عرصه‌های مختلف فعالیت‌های اقتصادی برخوردارند. گسترش سرمایه‌گذاری و منابع انسانی در استفاده از اقتصاد کشاورزی، کمک به اقتصاد روستا، ایجاد اشتغال پایدار در نواحی روستایی، جلوگیری از مهاجرت روستاییان و ایجاد زمینه‌های ماندگاری در روستاها از جمله دستاوردهای تشکیل تعاونی‌ها در بنگلادش است. رونکو و همکاران (۲۰۱۴) در بررسی ساختار سرمایه و تصمیمات مالی تعاونی‌های کشاورزی اسپانیا بیان نمودند که بین متغیرهای کلان اقتصادی و تصمیم‌گیری‌های مالی ارتباط معنی‌دار وجود دارد و بودجه‌بندی با توجه به شرایط اقتصادی و نوع شرکت متفاوت است. دانینگا (۲۰۰۵) خاطر نشان می‌سازد که تعاونی‌های تولید کشاورزان را قادر می‌سازند که از فرصت‌ها به نحو مطلوب استفاده کنند و باعث افزایش ثروت و قدرت میان اعضای جامعه شوند و ثبات بیشتری برای اعضا به ارمغان آورند. مک فایل (۲۰۰۳) برنامه‌های ۱۰ ساله (۱۹۹۰ تا ۲۰۰۰) توسعه

تعاونی‌ها را در ایالت کلرادو بررسی نمود. نتایج نشان می‌دهد که در طول این دوره در منطقه کلرادو تعاونی‌ها رشد و توسعه مناسبی داشتند و در افزایش درآمد اعضا و اشتغال‌زایی نیز بسیار موفق عمل کرده‌اند. در بخش کشاورزی تعاونی‌ها حدود ۴/۴ درصد افزایش در اشتغال‌زایی ایجاد کرده و سالانه رشد اقتصادی ۴/۱۵ میلیون دلاری داشته‌اند. تعاونی‌های کشاورزی همچنین درآمد سالانه اعضا را در مقایسه با غیر عضوها ۱۹/۲ درصد افزایش داده‌اند. بنابراین، باید گفت که تعاونی‌های ایالت کلرادو در دهه ۱۹۹۰ در افزایش رفاه اعضای خود و ایجاد فرصت‌های شغلی در کشاورزی عملکرد مناسبی داشته‌اند. این امر باعث کاهش فاصله طبقاتی و افزایش توانایی فقرا گردیده است. آگوال و همکارانش (۲۰۰۲) عملکرد تعاونی‌های روستایی کشور هند را بررسی کردند و به این نتیجه دست یافتند که همه تعاونی‌های مورد مطالعه با جمع‌آوری پس‌اندازها، منابع مالی را افزایش می‌دهند. همچنین، شرکت‌های تعاونی زمینه مشارکت و همکاری اعضا در کنترل امور تعاونی را فراهم می‌کنند. کیندی و همکارانش (۱۹۹۵) در زمینه بررسی عملکرد تعاونی‌های روستایی انجام دادند، نتایج نشان داد مهم‌ترین فعالیت‌های شرکت‌های تعاونی، مشارکت اعضا در اداره امور تعاونی و جمع‌آوری پس‌انداز روستاییان ذکر شد. کومار (۱۹۹۰) در پژوهش‌های خود نشان داد که تعاونی‌های تولید روستایی باعث بهبود معیشت کشاورزان عضو و کاهش فقر در بین آنان، ایجاد کشاورزی گروهی و حس همکاری در بین اعضا شده است.

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش از نظر ماهیت از نوع پژوهش‌های کمی، از نظر میزان کنترل متغیرها از نوع غیرآزمایشی و از نظر هدف از نوع تحقیقات کاربردی بوده و به روش توصیفی - همبستگی انجام شده است. جامعه آماری تحقیق شامل کارشناسان سازمان تعاون روستایی استان اردبیل بود ($N = 144$). حجم نمونه با استفاده از جدول کرجسی - مورگان ۱۰۴ نفر تعیین گردید. با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده افراد به‌طور کاملاً تصادفی انتخاب شدند. افراد مورد مطالعه با استفاده از پرسشنامه مورد پرسشگری و مصاحبه قرار گرفتند. پرسشنامه این پژوهش متشکل از موارد زیر بود: الف) ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای کارشناسان مورد مطالعه ب) گزینه‌های مؤلفه‌های تأثیرگذار تعاونی روستایی بر روستا با مقیاس‌های ترتیبی و فاصله‌ای

روایی محتوایی ابزار مورد استفاده در این تحقیق توسط اساتید حوزه تعاون و اساتید دانشگاه بررسی و تأیید گردید. جهت تعیین پایایی ابزار تحقیق نیز با استفاده از ۳۰ پرسشنامه در مراحل اولیه پرسشگری، پیش‌آزمون انجام گرفت و مقدار آلفای کرونباخ آن با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۱ محاسبه گردید. سپس پایایی (قابلیت اعتماد) بخش‌های مختلف پرسشنامه در مرحله پیش‌آزمون سنجیده شد.

جدول ۱- قابلیت اعتماد (پایایی) پرسشنامه مورد استفاده در پژوهش

سؤالات مربوطه	تعداد سؤالات	ضریب آلفای کرونباخ	نتیجه (سطح پایایی)
۶-۱ توسعه کشاورزی	۶	۰/۹۳۷	عالی
۱۰-۷ توسعه صنعت	۴	۰/۸۶۶	بسیار خوبی
۱۵-۱۱ اقتصاد روستا	۵	۰/۸۱۷	بسیار خوبی
۱۹-۱۶ اشتغال‌زایی و مهاجرت	۴	۰/۹۱۰	عالی
۲۲-۲۰ خدمات رفاهی	۳	۰/۸۸۸	بسیار خوبی
۲۷-۲۳ آموزش	۵	۰/۹۳۴	عالی
۳۲-۲۸ اقتصاد خانوار	۵	۰/۹۳۳	عالی
۳۹-۳۳ فرهنگ مشارکت	۷	۰/۹۴۶	عالی

مأخذ: نتایج تحقیق

ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه در بخش توسعه کشاورزی، توسعه صنعت، اصلاح و بهبود اقتصاد روستا، اشتغال‌زایی و کاهش مهاجرت، بهبود خدمات رفاهی، توسعه آموزش، بهبود اقتصاد خانوار و گسترش فرهنگ مشارکت و کل پرسشنامه طبق جدول ۱ در بازه ۰/۸۱۷ تا ۰/۹۸۳ محاسبه شد. در تحلیل توصیفی داده‌ها از آماره‌های مختلفی چون میانگین، فراوانی و انحراف معیار استفاده گردید. همچنین، جهت تبیین هماهنگی سازه‌ها و نشانگرهای مربوط به سازه‌های مدل مؤلفه‌های تأثیرگذار تعاونی‌ها از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم استفاده شد.

نتایج و بحث

ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای کارشناسان مورد مطالعه: یافته‌های تحقیق طبق جدول ۲ نشان می‌دهد که اکثریت کارشناسان مورد مطالعه (۶۶/۳٪) مرد بوده و میانگین سنی ایشان ۴۸ سال است. مقطع تحصیلی اکثریت کارشناسان مورد مطالعه، کارشناسی (۳۷٪) بوده و میانگین تجربه کاری ایشان ۲۲ سال است.

جدول ۲- آمار توصیفی پرسشنامه

سن	درصد فراوانی	تحصیلات	درصد فراوانی	تجربه کاری	درصد فراوانی
۲۰ تا ۳۰ سال	۲۵	دیپلم	۱۷	۰-۵ سال	۱۸/۵
۳۰ تا ۴۰ سال	۲۹	فوق دیپلم	۲۵	۵-۱۰ سال	۲۳
۴۰ تا ۵۰ سال	۳۲/۵	لیسانس	۳۱	۱۰-۲۰ سال	۱۷
۵۰ تا ۶۰ سال	۱۳/۵	فوق لیسانس	۱۰/۵	۲۰ تا ۳۰ سال	۲۷
جمع	۱۰۰	دکتری	۱۶/۵	بیشتر از ۳۰ سال	۱۴/۵

مأخذ: یافته‌های تحقیق

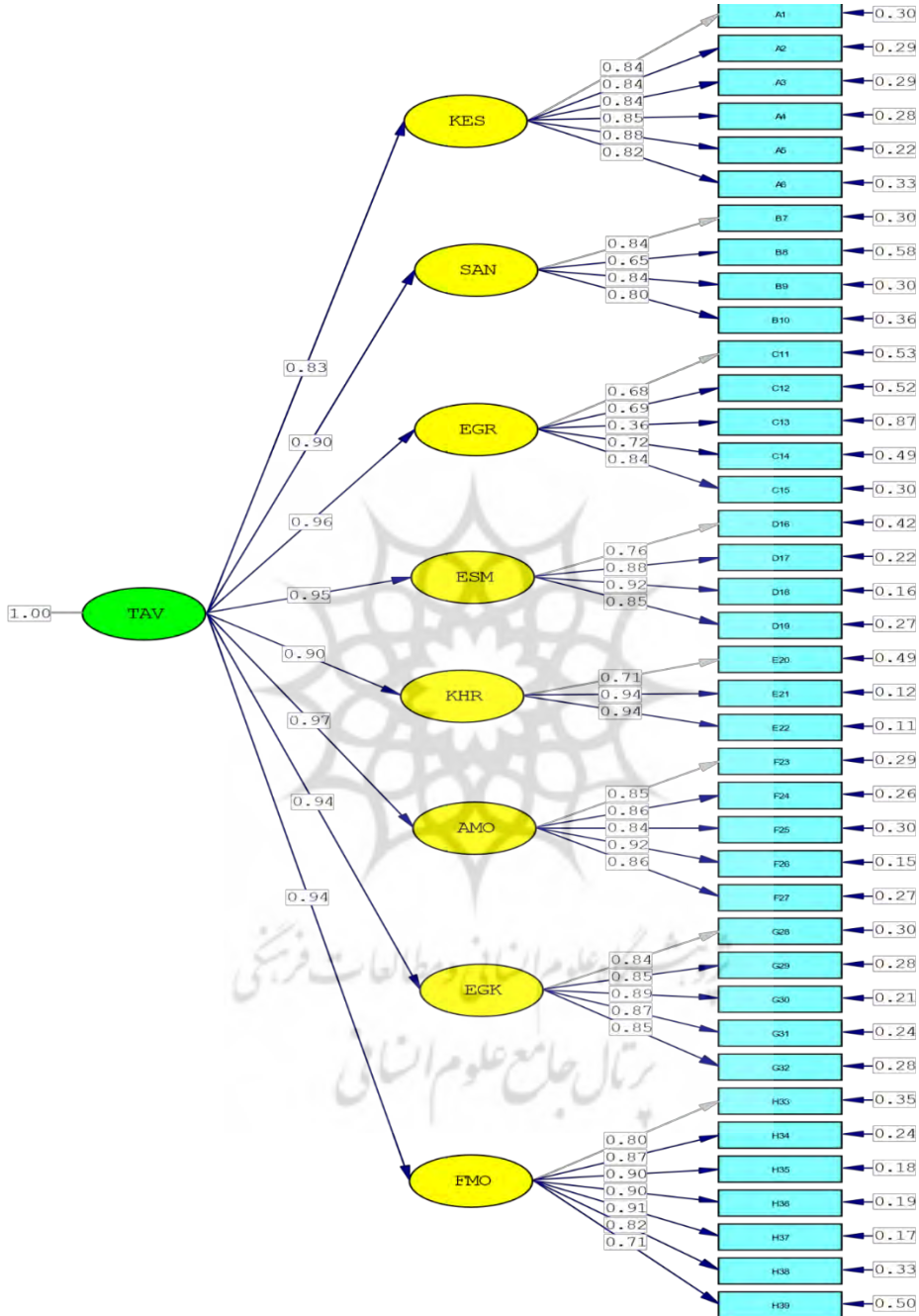
تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم مؤلفه‌های تعاونی‌های روستایی

متغیر نهفته مؤلفه‌های تعاونی از هشت سازه توسعه کشاورزی (۶ نشانگر)، توسعه صنعت (۴ نشانگر)، اصلاح و بهبود اقتصاد روستایی (۵ نشانگر)، اشتغال‌زایی و کاهش مهاجرت (۴ نشانگر)، بهبود خدمات رفاهی (۳ نشانگر)، توسعه آموزش (۵ نشانگر)، بهبود اقتصاد خانوار (۵ نشانگر) و توسعه فرهنگ مشارکت (۷ نشانگر) تشکیل شده است.

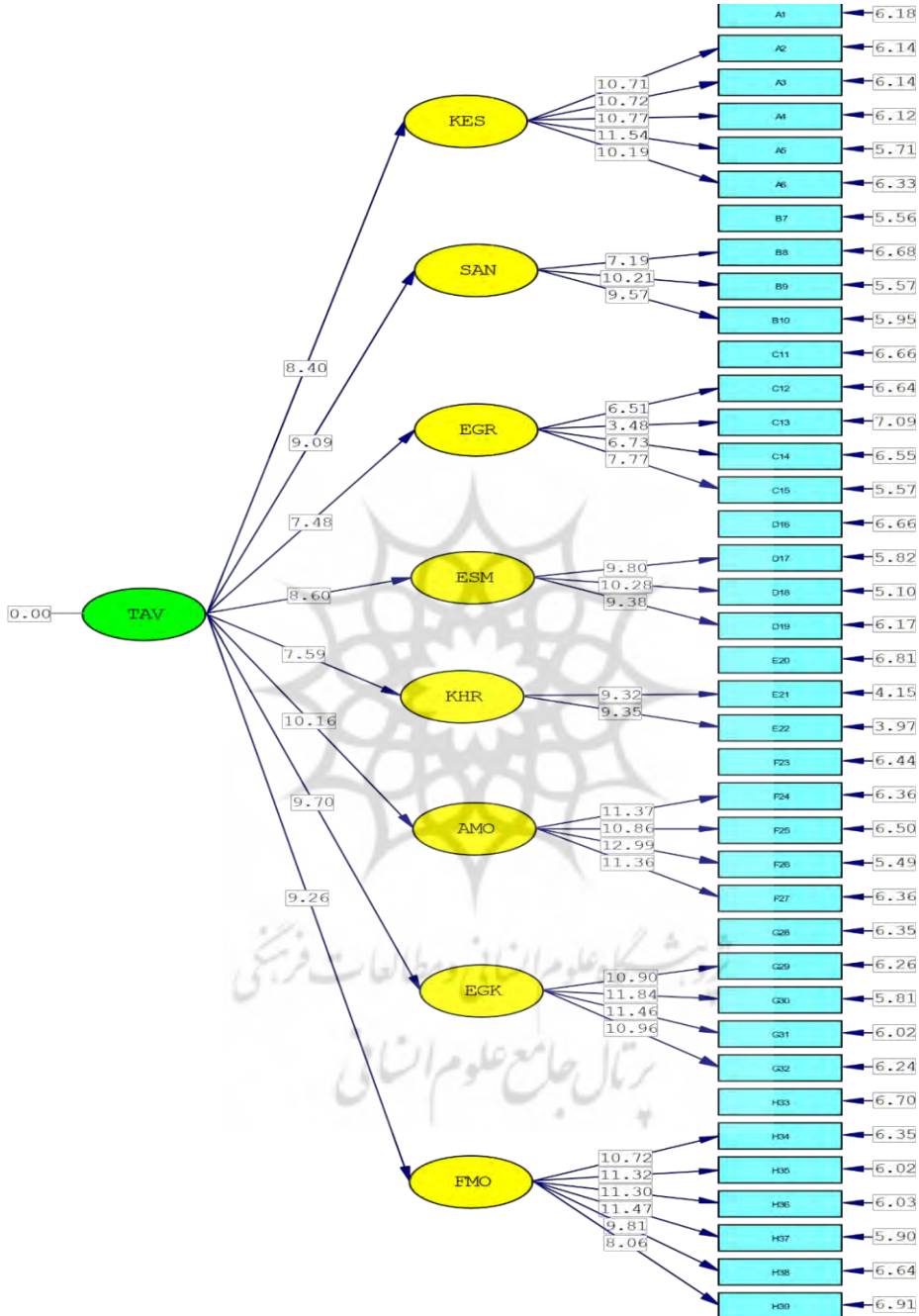
جدول ۳- شاخص‌های برازش مدل اندازه‌گیری مؤلفه‌های تعاونی‌های روستایی

شاخص برازش	حد مطلوب	مقادیر به دست آمده	(برازش مدل)
کای اسکویر		۱۵۱۴/۱۰	قبول
درجه آزادی (df)		۶۹۴	قبول
مجذور کای اسکویر به درجه آزادی (X^2/df)	≤ 3	۲/۱۸	قبول
ریشه دوم میانگین خطای تقریب (RMSEA RMSEA)	≤ 0.08	۰/۰۸۷	قبول
مجذور میانگین باقیمانده‌های استاندارد شد (SRMR)	≤ 0.05	۰/۹۴	قبول
شاخص میزان انطباق (GFI)	≥ 0.90	۰/۹۵	قبول
شاخص نرم شده برازندگی (NFI)	≥ 0.90	۰/۹۰	قبول
شاخص نرم نشده برازندگی (NNFI)	≥ 0.90	۰/۹۳	قبول
شاخص برازندگی تطبیقی (CFI)	≥ 0.90	۰/۹۷	قبول

مآخذ: یافته‌های تحقیق

شکل ۱- نمودار بارهای عاملی استاندارد شده مدل تحلیل عاملی مرتبه دوم

شکل ۲- نمودار مقادیر t مدل تحلیل عاملی مرتبه دوم

در این مرحله به منظور تعیین معنی داری نشانگرهای هر یک از این سازه‌ها، میزان دقت هر یک از این نشانگرها در معرفی سازه مورد نظر و روایی سازه‌ها با متغیر پنهان مؤلفه‌های تعاونی‌های روستایی از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم استفاده شد؛ بنابراین، مدل اندازه‌گیری مؤلفه‌های تعاونی با ۳۹ نشانگر و ۸ سازه در قالب تحلیل عاملی مرتبه دوم در نرم‌افزار لیزرل اجرا و روابط نشانگرهای آن ترسیم شد. نتایج به دست آمده بار عاملی و مقدار t عاملی برای مدل مورد بررسی در شکل ۱ و شکل ۲ رسم شده‌اند. شکل ۵ مربوط به میزان بارهای عاملی (مقادیر تأثیرگذاری) هر یک از عوامل و شکل ۶ مربوط به آماره t آن‌ها است. به منظور تحلیل مدل برازش یافته قبل از هر چیز لازم است مناسبیت معیارهای برازش مدل مورد بررسی قرار گیرد.

در این پژوهش برای ارزیابی مدل تحلیل عاملی تأییدی از شاخص‌های کای اسکویر، شاخص بسیار مهم ریشه دوم برآورد واریانس خطای تقریب (RMSEA)، شاخص مجذور میانگین باقیمانده‌های استاندارد شده (SRMR)، شاخص میزان انطباق (GFI)، شاخص نرم شده برازندگی (NFI)، شاخص نرم نشده برازندگی (NNFI) و شاخص برازندگی تطبیقی (CFI) استفاده شد. با توجه به جدول ۳ معیارهای برازش مدل اندازه‌گیری مؤلفه‌های تعاونی، برازش کلی مدل مناسب بوده و ساختار نظری فرض شده برای مدل مورد تأیید قرار می‌گیرد. با توجه به اینکه معیارهای برازندگی مدل کلی از سطح مناسب برخوردار بود و کلیت مدل تأیید شد، در ادامه به ارزیابی بخش اندازه‌گیری مدل پرداخته می‌شود. بارهای عاملی استاندارد شده، مقدار آماره t و R^2 در جدول (۴) نشان می‌دهد که ۳۹ نشانگر انتخابی جهت اندازه‌گیری ۸ سازه متغیر پنهان مؤلفه‌های تعاونی از اعتبار و دقت لازم برخوردار بوده‌اند؛ بنابراین، می‌توان پارامترهای برآورد شده در مدل را به لحاظ آماری قابل اتکا دانست و جهت تطابق‌پذیری نشانگرها با سازه‌های مورد مطالعه مؤلفه‌های تعاونی از آن‌ها استفاده نمود. در تحلیل عاملی مرتبه دوم مؤثرترین و معتبرترین سازه برای اندازه‌گیری متغیر نهفته بر اساس بارهای عاملی استاندارد شده مشخص می‌شود و مقادیر R^2 سهم واریانس هر سازه که به وسیله متغیر نهفته مربوطه تبیین می‌شود را نشان می‌دهد؛ بنابراین، بر اساس نتایج تحلیل عاملی مرتبه دوم مؤلفه‌های توسعه آموزش و بهبود و اصلاح اقتصاد روستایی با بار عاملی ۰/۹۷ و ۰/۹۶ از نظر کارشناسان مؤثرترین بعد مؤلفه‌های تعاونی‌های روستایی بوده است (جدول ۴).

مقادیر بارهای عاملی نشانگرهای هر یک از عامل‌ها و سطح معنی‌داری آن‌ها (مقادیر t) در جدول (۵) گزارش شده است. این مقادیر نشان‌دهنده آن است که تمام نشانگرها به‌درستی در محل خود قرار گرفته‌اند و از آنجا که مقدار آماره t گزارش شده برای تمامی نشانگرهای موردنظر بالاتر از ۱/۹۶ است، نشانگرهای مذکور در سطح پنج درصد معنی‌دار می‌باشند. لذا هر یک از نشانگرها اثر معنی‌داری بر سازه‌های مربوطه دارند. همچنین، مقدار گزارش شده برای شاخص ریشه دوم برآورد واریانس خطای تقریب (RMSEA) نشان می‌دهد که خطای اندازه‌گیری در مدل، به‌خوبی کنترل شده است.

جدول ۴- رتبه‌بندی سازه‌های تشکیل‌دهنده مؤلفه‌های تعاونی‌های روستایی در مدل تحلیل عاملی مرتبه دوم

مؤلفه	سازه تشکیل‌دهنده	بار عاملی	آماره T	R ²	ترتیب اثرگذاری
مؤلفه تعاونی	توسعه آموزش	۰/۹۷	۱۰/۱۶	۰/۹۷	اول
	اصلاح و بهبود اقتصاد روستا	۰/۹۶	۷/۴۸	۰/۹۶	دوم
	اشتغال‌زایی و کاهش مهاجرت	۰/۹۵	۸/۶۰	۰/۸۵	سوم
	بهبود اقتصاد خانوار	۰/۹۴	۹/۷۰	۰/۸۰	چهارم
	گسترش فرهنگ مشارکتی	۰/۹۴	۸/۲۶	۰/۷۳	چهارم
	توسعه صنعت	۰/۹۰	۹/۰۹	۰/۷۰	پنجم
	بهبود خدمات رفاهی	۰/۹۰	۷/۵۹	۰/۶۹	پنجم
	توسعه کشاورزی	۰/۸۳	۸/۴۰	۰/۶۹	ششم

مأخذ: یافته‌های تحقیق

لذا می‌توان بیان داشت که نشانگرهای مورد استفاده با مدل مفهومی تحقیق تطابق قابل قبولی را نشان می‌دهد. به‌طور کلی، نتایج به‌دست‌آمده که در جدول (۳) گزارش شده است؛ حاکی از برازش مناسب مدل تحقیق با داده‌ها می‌باشد.

جدول ۵- بارهای عاملی استاندارد و معیارهای برازش و روایی و پایایی در مدل تحلیل عاملی مرتبه دوم مؤلفه‌های تعاونی‌های روستایی

عامل	نماد عامل	نشانه‌ها	بار عاملی	آماره t	R ²
توسعه آموزش	AMO	آموزش ترویج فنون و روش‌های جدید	۰/۹۲	۱۲/۹۹	۰/۳۶
		آموزش و برگزاری کلاس‌های ترویجی	۰/۸۶	۱۱/۳۷	۰/۳۶
		مبارزه با آفات و بیماری گیاهی	۰/۸۶	۱۱/۳۶	۰/۳۵
		بهبود آموزش	۰/۸۵	۱۱/۲۱	۰/۳۵
		تنظیم تقویم زراعی برای اعضای	۰/۸۴	۱۰/۸۶	۰/۲۸
اصلاح و بهبود اقتصاد روستا	EGR	روش‌های نوین بازاریابی	۰/۸۴	۷/۷۷	۰/۵۲
		تأمین نهاده‌ها و فروش محصولات	۰/۷۲	۶/۷۳	۰/۴۶
		کاهش قیمت نهاده‌های مصرفی	۰/۶۹	۶/۵۱	۰/۴۴
		حذف واسطه‌ها	۰/۶۸	۵/۵۴	۰/۲۸
		افزایش قیمت محصولات	۰/۳۶	۴/۴۸	۰/۲۷
اشتغال‌زایی و کاهش مهاجرت	ESM	بهبود تنوع شغلی	۰/۹۲	۱۰/۲۸	۰/۵۲
		ایجاد اشتغال	۰/۸۸	۹/۸۰	۰/۴۶
		ارائه تسهیلات جهت اشتغال	۰/۸۵	۹/۳۸	۰/۴۴
بهبود اقتصاد خانوار	EGK	کاهش مهاجرت روستائیان	۰/۷۶	۸/۴۰	۰/۲۴
		تقسیم سود سرمایه‌گذاری بین روستائیان	۰/۸۹	۱۱/۸۴	۰/۳۴
		کاهش ریسک سرمایه‌گذاری	۰/۸۷	۱۱/۴۶	۰/۳۳
		بهبود بیمه‌های درمانی	۰/۸۵	۱۰/۹۰	۰/۳۱
		بیمه محصولات کشاورزی	۰/۸۵	۱۰/۹۶	۰/۲۹

۰/۲۶	۹/۳۵	۰/۸۴	افزایش درآمد روستاییان	FMO	گسترش فرهنگ مشارکتی
۰/۴۰	۱۱/۴۷	۰/۹۱	تقویت روحیه مشارکت بین اعضاء		
۰/۳۷	۱۱/۳۲	۰/۹۰	دفاع مسئولان از منافع روستا		
۰/۳۷	۱۱/۳۰	۰/۹۰	بهبود جایگاه اجتماعی اعضاء		
۰/۲۹	۹/۸۱	۰/۸۲	افزایش فرهنگ تعاون و کلرگروهی		
۰/۲۶	۱۰/۷۲	۰/۸۷	کانال های ارتباطی و افزایش مشارکت		
۰/۲۰	۹/۸۷	۰/۸۰	افزایش تمایل به عضویت روستائین در تعاونی ها		
۰/۳۱	۱۱/۴۳	۰/۸۴	ایجاد صنایع تبدیلی روستا	SAN	توسعه صنعت
۰/۲۹	۱۰/۲۱	۰/۸۴	تجهیز و نوسازی مزارع		
۰/۲۴	۹/۵۷	۰/۸۰	احداث و توسعه گلخانه		
۰/۱۹	۷/۱۹	۰/۶۵	ایجاد سوله های مجهز و انباری مناسب	KHR	بهبود خدمات رفاهی
۰/۳۱	۹/۳۲	۰/۹۴	بهبود وضعیت معیشتی		
۰/۲۹	۹/۳۵	۰/۹۴	بهبود ارتباطات		
۰/۲۶	۸/۹۰	۰/۷۱	بهبود لوازم خانگی		
۰/۴۰	۱۱/۵۴	۰/۸۸	گسترش روش های مکانیزه کشت		
۰/۳۸	۱۰/۷۲	۰/۸۵	تغییر الگوی کشت	KES	توسعه کشاورزی
۰/۳۸	۱۰/۷۲	۰/۸۴	سطح زیر کشت زراعی		
۰/۳۷	۱۰/۷۱	۰/۸۴	سطح باغداری		
۰/۳۶	۱۰/۷۲	۰/۸۴	تعداد دام و طیور		
۰/۳۶	۱۰/۱۹	۰/۸۲	استفاده از آبیاری تحت فشار		

مآخذ: یافته های تحقیق

نتایج تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم مؤلفه های تعاونی های روستایی نشان داد که در عامل توسعه آموزش متغیر "آموزش ترویج فنون و روش های جدید" با بار عاملی ۰/۹۲، در عامل

اصلاح و بهبود اقتصاد روستا متغیر "روش‌های نوین بازاریابی" با بار عاملی ۰/۸۴، در عامل اشتغال‌زایی و کاهش مهاجرت، متغیر "بهبود تنوع شغلی" با بار عاملی ۰/۹۲، در عامل بهبود اقتصاد خانوار، متغیر "تقسیم سود سرمایه‌گذاری بین روستاییان" با بار عاملی ۰/۸۹، در عامل گسترش فرهنگ مشارکت، متغیر "تقویت روحیه مشارکت بین اعضاء" با بار عاملی ۰/۹۱، در عامل توسعه صنعت، متغیر "ایجاد صنایع تبدیلی روستا" با بار عاملی ۰/۸۴، در عامل بهبود خدمات رفاهی، متغیر "بهبود وضعیت معیشتی" با بار عاملی ۰/۹۴، در عامل توسعه کشاورزی و متغیر "گسترش روش‌های مکانیزه کشت" با بار عاملی ۰/۸۴ اثرگذارترین نشانگرها در مؤلفه‌های تعاونی‌ها می‌باشند (جدول ۵).

نتیجه‌گیری

همان‌طور که تشریح گردید، تعاونی‌ها به‌عنوان یک‌نهاد مردمی می‌توانند نقش زیادی در توسعه روستاها داشته باشند. امروزه تعاونی‌ها در از بین بردن فشارهای ناشی از مهاجرت و نیز اشتغال برای جوانان گروه‌های جمعیتی محروم و یا صنعت‌گران فاقد امکانات و ابزار کار لازم که در صورت عدم دریافت این قبیل امکانات عمدتاً بیکار محسوب می‌شوند، به‌طور فزاینده‌ای اهمیت یافته است. تعاونی‌های روستایی با گسترش فرهنگ تعاون و توجیه کشاورزان و روستاییان نسبت به تجمیع سرمایه‌های مادی و اجتماعی و تبدیل آن‌ها به سرمایه‌های مادی و اجتماعی کلان و کارساز و با کنار هم قرار مهارت‌ها و توانمندی‌های مختلف و متنوع می‌توانند بسیاری از نیازهای جامعه روستایی را با فعالیت‌های گروهی خودشان برآورده سازند و زمینه‌های شکوفایی بسیاری از زمینه‌ها و موارد احیاء نشده را که در مناطق روستایی و کشاورزی به‌صورت بالقوه باقی مانده‌اند، به فعل برسانند.

از این‌رو، این پژوهش با بررسی ابعاد مختلف تأثیرات تعاونی با بر توسعه روستایی انجام گرفت و تبیین مؤلفه‌های تعاونی روستایی با استفاده از تحلیل عاملی مرتبه دوم نشان داد که مؤثرترین عامل‌ها به ترتیب شامل توسعه آموزش، اصلاح و بهبود اقتصاد روستا، اشتغال‌زایی و کاهش مهاجرت، بهبود اقتصاد خانوار، گسترش فرهنگ مشارکتی، توسعه صنعت، بهبود خدمات رفاهی و توسعه کشاورزی می‌باشد. همسو با یافته‌های این پژوهش رونکو و همکاران (۲۰۱۴)، آلتمن (۲۰۱۵)، سامیان و همکاران (۱۳۹۴) و دهقانی زاده (۱۳۹۰) در مطالعات خود

نشان دادند که اصلاح و بهبود وضعیت اقتصاد روستا از جمله مؤلفه‌های تأثیرگذار تعاونی در مناطق روستایی مورد مطالعه ایشان بوده است. همچنین، بنین (۲۰۱۰)، برقی و شایان (۱۳۹۶) و شمس‌الدینی و همکاران (۱۳۹۰) نیز نشان دادند که تعاونی‌های کشاورزان در گسترش زمینه‌های اشتغال و ایجاد تنوع شغلی و درآمدی در روستاها مؤثر بوده‌اند.

طی این پژوهش گسترش فرهنگ مشارکتی یکی دیگر از مؤلفه‌های تعاونی روستایی در توسعه روستایی شناسایی گردید که با یافته‌های بوزرجمهری و هادی زاده (۱۳۹۲) در توسعه مشارکت با استفاده مطلوب از ظرفیت‌های درونی و فرصت‌های بیرونی تعاونی‌ها و یافته‌های شمس‌الدینی و همکاران (۱۳۹۰) در خصوص مشارکت همه‌جانبه روستائیان در قالب شرکت‌های تعاونی خودجوش و فعال تولیدی مطابقت دارد. در این مطالعه توسعه صنعت یکی دیگر از مؤلفه‌های تأییدشده تعاونی روستایی شناسایی شد که با یافته‌های شمس‌الدینی و همکاران (۱۳۹۰) مطابقت دارد که تعاونی‌های صنایع کوچک منجر به توسعه صنعت در روستا و توسعه پایدار روستاها می‌شود. مک‌فایل (۲۰۰۳) در مطالعات خود به عملکرد مناسب تعاونی‌های روستایی ایالت کلرادو در دهه ۱۹۹۰ در افزایش رفاه اعضای خود و ایجاد فرصت‌های شغلی در کشاورزی اشاره دارد که یافته‌های این پژوهش در خصوص مؤلفه‌های بهبود خدمات رفاهی و توسعه کشاورزی تعاونی‌های روستایی را تأیید می‌کند.

پیشنهادها

در شرایط کنونی در مناطق روستایی به دلیل کمبود سرمایه و دیگر امکانات، زمینه احداث کارخانه‌ها و واحدهای صنعتی اقتصادی بزرگ با اشتغال‌زایی بالا وجود ندارد و بهترین راهکار برای توسعه اقتصادی در کنار فعالیت کشاورزی، ایجاد تعاونی‌های روستایی است. ساکنان روستاها شناخت کافی درباره ظرفیت‌های اقتصادی منطقه دارند و باروی هم گذاشتن سرمایه‌های اندک خود می‌توانند با تشکیل تعاونی، زمینه رونق اقتصادی روستا را فراهم کنند و دولت می‌تواند زمینه تشکیل این تعاونی‌ها در بیشتر بخش‌ها را در روستاها فراهم کند. لازم است با آسیب‌شناسی مناسب نسبت به رفع مسائل و مشکلات تعاونی‌ها و پویایی روزافزون بخش تعاونی به‌عنوان یکی از حوزه‌های مهم اقتصادی اقدام کرد. ایجاد تعاونی‌های تخصصی، کارآمد و توانمند برای رونق اشتغال ضروری است تقویت و حمایت از تعاونی‌ها و شناسایی

نقاط ضعف و قوت آنان مورد تأکید قرار می‌گیرد. لذا برای کم کردن فاصله توسعه اقتصادی مناطق روستایی با شهرها سرمایه‌گذاری‌های خرد در قالب تشکیل تعاونی‌های روستایی با محوریت اشتغال توصیه می‌شود. همچنین، می‌بایست آموزش اصول تعاون و گسترش نهضت تعاون در سطح جامعه روستایی مورد توجه مسئولان قرار بگیرد، آسیب‌شناسی و کارآمد سازی تعاونی‌ها و تعیین راه‌حل‌های پیشنهادی برای رفع آسیب‌ها از طریق ارزشیابی تعاونی‌ها، آموزش ارکان مدیریتی شبکه، ساماندهی مجامع تعاونی‌ها، تدوین برنامه عملیاتی در تعاونی‌ها و اتحادیه‌ها در اولویت قرار بگیرد. همچنین، برای پیشگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها باید سرمایه‌گذاری برنامه‌ریزی شده برای اجرای طرح‌های اقتصادی کوچک در قالب تعاونی‌ها در روستاها انجام شود. با توجه به تأثیر تعاونی‌ها بر شاخص‌های توسعه، پیشنهاد می‌شود که برای تسهیل فعالیت‌های بخش تعاون در استان اردبیل، ضمن ایجاد فرهنگ تعاونی و نهادینه‌سازی فعالیت‌های تعاونی، محیط قانونی مناسب برای توسعه و تقویت تعاونی‌های این استان فراهم شود تا شرکت‌های تعاونی تولید نیز بتوانند به ایجاد فعالیت‌های جنبی کشاورزی بپردازند. از این رهگذر، علاوه بر ایجاد اشتغال، می‌توان بر ارزش افزودن محصولات کشاورزی و در نتیجه بر درآمد کشاورزان نیز افزود. جهت تحقق توسعه تعاونی‌های روستایی توجه به موارد زیر نیز می‌تواند راهگشا باشد:

- تدوین برنامه دقیق، جامع، اصولی و واقع‌بینانه، منطبق با واقعیت‌های حال و آینده جامعه روستایی
- تأسیس مؤسسه‌های آموزشی مرتبط با مسائل روستایی جهت بالا بردن تحصیلات مدیران تعاونی‌های روستایی
- فراهم کردن بستر قدرت عمل و تصمیم‌گیری تعاونی‌ها در سطح خرد
- استفاده از تجربه کشورهای موفق دنیا در زمینه تعاونی‌های روستایی
- ایجاد انگیزه از طریق معرفی تعاونی‌های برتر و نمونه‌کشوری در زمینه‌های مختلف
- گسترش هر چه بیشتر روحیه تعاون و همکاری در بین اعضای تعاونی‌های روستا

قدردانی و تشکر

این مقاله بدون کمک سازمان یا ارگانی به انجام رسیده است.

منابع

- اوحدی، ن ، کورکی نژاد ، ژ. (۱۳۹۴). تحلیل قوت ضعف‌ها فرصت‌ها و تهدیدهای تعاونی‌های تولید کشاورزی شهرستان سیرجان. *فصلنامه تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، دوره ۴۶ شماره ۳، ۵۷۹-۵۸۸.
- ایزدی، ن ، عطایی، پ. (۱۳۹۴). سازه‌های تأثیرگذار بر زیان دهی تعاونی‌های روستایی (مورد مطالعه: تعاونی روستایی امیرکبیر در استان فارس)، *فصلنامه علوم ترویج و آموزش کشاورزی در ایران*، جلد ۱۱، شماره ۱.
- باصری، ب، صادقی، ح ، خاکسار، غ. (۱۳۸۹). بررسی عملکرد تعاونی‌های تولید در کشاورزی ایران. *فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی*، سال دهم، شماره سوم، ۲۴-۱.
- برقی، ح ، شایان، م. (۱۳۹۶). تحلیل عملکرد شرکت‌های تعاونی کشاورزی بر پایبندی اشتغال روستایی (نمونه موردی: شهرستان کاشان)، *مجله علوم جغرافیایی*، شماره ۲۷.
- بوزرجمهری، خ ، هادیزاده، م. (۱۳۹۲). واکوی و بررسی سازه‌های مؤثر در توسعه تعاونی‌های تولید روستایی استان خراسان رضوی از نظر کارشناسان. *فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری-منطقه ای*، دوره ۳، شماره ۸، ۱۰۰-۸۵.
- پاریاب، ج، زمانی میاندشتی، ن، پزشکی راد، غ ، جمالی، ن. (۱۳۹۳). نقش تعاونی‌های تولیدی در توانمندسازی زنان روستایی استان فارس، مطالعه موردی: تعاونی روستایی همایجان سپیدان. *فصلنامه پژوهش‌های روستایی*، دوره ۵، شماره ۱، ۷۰-۴۵.
- جمالی، ن ، خسروی پور، ب. (۱۳۹۵). بررسی نقش تعاونی‌ها در توسعه مناطق روستایی، کنفرانس سراسری تحقیق در علوم کشاورزی ، منابع طبیعی و محیط‌زیست، گرگان، <https://civilica.com/doc/597670>
- حیدری ساریان، و، باشکوه اجیرلو، م، یاری حصار، ا ، زیارتی، م. (۱۳۹۴) بررسی تأثیر تعاونی‌های تولید روستایی بر توسعه کشاورزی روستاها. *سومین همایش ملی پژوهش‌های محیط‌زیست و کشاورزی ایران*.
- دهقانی زاده، م. (۱۳۹۰). تحلیل زیان‌دهی تعاونی‌های روستایی و اولویت‌بندی راهکارهای ساماندهی آن‌ها (بررسی موردی: استان یزد). *فصلنامه برنامه‌ریزی و بودجه*، ۱۶ (۳) ، ۱۰۹-۱۳۱

سازمان تعاون روستایی استان اردبیل. (۱۳۹۹). گزارش عملکرد سالیانه سازمان تعاون روستایی استان اردبیل. قابل دسترس در <https://ardebil.corc.ir>

سازمان تعاون روستایی استان اردبیل. (۱۳۹۸). تاریخچه و سیر تکاملی تعاون. قابل دسترس در <https://ardebil.corc.ir>

سامیان، م، سعدی، ح، احمدی حق، ا، اسدی، م، انصاری، ا. (۱۳۹۴). تبیین آثار طرح ایجاد تعاونی صیادی بر توسعه اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: شهرستان برد خون استان بوشهر). فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، سال دهم، شماره ۳۲، ۱۲۵-۱۳۶.

سرمست، ک. (۱۳۹۰) بررسی ظرفیت‌های اقتصادی اجتماعی تعاونی‌ها در برقراری توسعه پایدار. فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه اجتماعی. شماره ۸، ۱۲۱-۱۵۱.

سعدی، ح. (۱۳۸۶). ارزیابی تعاونی‌های تولید کشاورزی در شهرستان کیوردآهنگ استان همدان. فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۰، شماره ۲، ۱۶۷-۱۴۰.

شاه ولی، قیصری، ح. (۱۳۹۰). تعیین توانمندی زیست‌محیطی کشاورزان عضو تعاونی‌های تولید روستایی و عوامل مؤثر بر آن در استان فارس. فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۴، شماره ۲، ۵۱-۳۱.

شمس الدینی، ع، حسینی، ن. (۱۳۹۰). نقش تعاونی‌های صنایع کوچک در اشتغال‌زایی و توسعه روستاها. مجله تعاون، سال ۲۲، شماره ۶.

طالب، م، بخشی زاده، ح. (۱۳۹۱). تعاونی‌های روستایی و حکمرانی روستایی در ایران. فصلنامه توسعه روستایی، دوره چهارم، شماره ۲، پاییز و زمستان ۹۱، ۴۶-۲۵.

عزمی، آ، میرزایی قلعه، ف، شمسی، ر. (۱۳۹۲). چالش‌ها و مشکلات بخش کشاورزی و نقش آن در مهاجرت از روستا به شهر (مطالعه موردی: دهستان شیرز شهرستان هرسین). فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا، دوره ۱۷، شماره ۲، ۷۰-۵۵.

قدیری معصوم، م، قراگوزلو، ه. (۱۳۹۱). نقش نواحی صنعتی در توسعه اقتصادی و اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی ناحیه صنعتی نورآباد، استان قم). اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۱ (۲)، ۱-۱۴.

معروفی، ا. (۱۳۹۲). تحلیل نقش تعاونی‌ها در توسعه اقتصادی کشاورزی و روستایی پایدار ایران. دومین همایش ملی توسعه پایدار کشاورزی و محیط‌زیست سالم، همدان، <https://civilica.com/doc/220003>

محمدزاده، م. (۱۳۹۲). تعاون و روستا. فصلنامه آموزشی، پژوهشی، خبری و تحلیلی کشاورزی، سال پنجم، شماره ۱۵ و ۱۷.

محمودی، و. (۱۳۸۷). تعاون و توسعه اقتصادی. تهران: انتشارات فرهنگ دهخدا به سفارش وزارت تعاون.

نصیری، ا. (۱۳۸۹). آثار تشکیل تعاونی‌های تولید کشاورزی بر بهبود شاخص‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اعضا، مطالعه موردی: روستاهای زنجان. فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۳، شماره ۳، ۱۴۵-۱۲۷.

Ageawal, R., Raju, K., Reddy, K., Srinivasan, R & Sriram, M. S. (2002.) Member-funda and cooperative performance? Journal Of Rural Development , 22(1).

Altman, M. (2015.) Cooperative organizations as an engine of equitable rural economic development. Journal of co-operative Organization and Management, VO3, 14-23.

Benin, R. (2010). Assessing the Impact of Cooperation in Rural Development. New York: Free Press.

Downinga, M., Timothy, A & Volkb Dean, A. (2005). Development of new generation cooperatives in agriculture for renewable energy research, development, and demonstration projects. Biomass and Bioenergy, Vol. 28, Issue 5.

Fransi, E, C., Montegut-sall, Y., Ferrer-Rosell, B & Daries, N. (2020). Rural cooperatives in the digital age: An analysis of the Internet presence and degree of maturity of agri-food cooperatives' e-commerce. Journal of Rural Studies, vol74, 55-66.

Kennedy, T., Jermolowicz, A., Annelambert, M., Reilly, J & Rotan, B. (1995). Keys to successful cooperative housing in rural areas. Available on: www.rd.usda.gov/sites/default/files/SR44.pdf

Kumar, B. L. (1990). Gambia cooperative farming society: A successful experimental in collective efforts. Indian Journal of Agricultural Economic. 45(3): 362-366.

Mcp hail, M.G. (2003). Colorado data for cooperative extension decade planning. Available on: <http://www.world bank .org /poverty/wroppverty>.

- Ronco, M.A & Natalia. L.C. (2014). Capital structure and financing decisions of agricultural cooperatives: Spanish evidence. 88th Annual Conference of the Agricultural Economics Society, April 9-11, Paris – France.
- Smith, M. (2009). An Analysis of the Socio- economic Impact of Cooperative in Africa and Their Intentional Context, ICA Regional Office for Africa, Nairobi, No: 163.
- Stieglitz E. J. (2004). The Role of Co-operatives in Globalization Columbia University, USA. International Conference on The Culture of Development, Globalization and Cooperative enterprise. Genoa, Italy.

Analysis and explanation of effective components of rural cooperatives on rural development (Case study of Ardabil province)

F. Alijani^{1*}, *S. Valein-Asl*², *M. Mohamadzadeh-Nasrabadi*³

Received: 18 Nov 2020

Accepted: 12 Feb 2021

Abstract

In the 21st century, cooperatives are a good lever for the development of countries that can be effective in improving living conditions, production and raising the level of income and social and cultural status of the people in line with government policies. cooperatives people's institution can play a great role in the comprehensive development of villages. This research is a quantitative research in nature. In terms of control of variables, non-experimental and in terms of purpose is applied research and has been done by descriptive-correlation method. The statistical population of the study included cooperative experts of Ardabil province (N = 144 people). The sample size was determined 104 people using Morgan table. Simple random sampling method was randomly selected. The subjects were questioned and interviewed using a questionnaire. In the present study, the main tool for data collection was a questionnaire. The content validity of the tools used in this study was reviewed and confirmed by professors in the field of cooperation and university professors. In order to determine the reliability of the research tool, a pre-test was performed using 30 questionnaires in the early stages of questioning and its Cronbach's alpha value was calculated using SPSS software version 21. The results of the second type confirmatory factor analysis showed that the most effective factors include development of education, reform and improvement of rural economy, job creation and reduction of migration, improvement of household economy, expansion of participatory culture, development of industry, improvement of welfare services and agricultural development.

Keywords: Cooperative. Rural development. Ardabil

1. Associate Professor, Department of agricultural, Payame Noor University, Tehran, Iran

*Corresponding Author

alijani2004@gmail.com

2. Agriculturalist, jahad Keshavarzi Ardabil, Ardabil, Iran

3. Department agricultural, Payame Noor University, Tehran, Iran